

Tweetalig onderwijs en de taal van het vak

Rick de Graaff

Tweetalig onderwijs (tto) is bezig aan een opmars in Nederland. Maar wat houdt tto eigenlijk in? En wat is de overeenkomst tussen tto en Content and Language Intergated Learning (CLIL)? In deze bijdrage gaat Rick de Graaff, hoogleraar tweetalig onderwijs en lector taaldidactiek, in op de rol van taal in het tweetalig onderwijs én in het Nederlandstalig onderwijs.

Tweetalig onderwijs zit in de lift. In Nederland zijn op dit moment ruim 120 scholen voor tweetalig voortgezet onderwijs. 115 daarvan bieden tweetalige programma's aan op vwo-niveau, 45 op havo-niveau, en 22 op vmbo-niveau. De eerste tto-school startte in 1989; in 2000 waren er 26, in 2010 113. Van de vwo's biedt ongeveer één op de vijf scholen een tweetalige stroom aan, vrijwel altijd naast een reguliere stroom. De laatste jaren laat vooral het vmbo een sterke groei zien. Op www.ikkiestto.nl zijn alle tweetalige scholen in Nederland te vinden. Dit jaar is ook een pilot met 20 tweetalige basisscholen van start gaan.

Op tweetalige scholen is een tweede taal de voertaal in een substantieel deel van het programma: in de onderbouw van havo en vwo minimaal 50%; op het vmbo minimaal 30%. In Nederland gaat dat in vrijwel alle

gevallen om Engels; enkele scholen in de grensstreek gebruiken Duits als voertaal. Tweetalige scholen streven ernaar om leerlingen een hoger taalvaardigheidsniveau in de tweede taal te laten bereiken, zonder dat dit ten koste gaat van de vakinhoud of van het Nederlands. En om tegelijkertijd het onderwijs een internationale en interculturele dimensie te geven. De praktijk wijst uit dat dit werkt: leerlingen op deze scholen bereiken een hoog taalvaardigheidsniveau Engels, en hun examenresultaten voor de andere vakken en voor Nederlands zijn minstens zo goed als die van andere leerlingen. Dit weten we uit de visitaties die iedere paar jaar bij alle tweetalige scholen afgelegd worden.

Alle tto-scholen onderschrijven de tto-standaard (Europees Platform, 2012; zie www.europeesplatform.nl/tto). Daarin liggen richtlijnen vast voor omvang en kwaliteit van het onderwijsaanbod, opbrengsten, taalvaardigheid van docenten, taalgerichte vakdidactiek, en internationaal karakter van het programma.

Tweetalig onderwijs bestaat internationaal in vele vormen. Soms wordt de term tweetalig onderwijs of bilingual education gebruikt, soms immersion education. Immersie- of onderdompelingsonderwijs is historisch en wereldwijd eerder regel dan uitzondering: er zijn veel meer kinderen die onderwijs krijgen in een tweede taal dan in hun moedertaal. Vaak worden leerlingen in zo'n tweede-taalbad in het diepe gegooid, en gelukkig blijkt dat de meeste anderstalige kinderen heel snel leren zwemmen. Maar bewuste keuzemogelijkheden om onderwijs in een vreemde-taalbad te volgen, zoals in het tweetalig onderwijs, zijn minder wijdverbreid, en specifieke

didactieken die aandacht besteden aan taal- en vakontwikkeling, zijn van recente datum.

Ook elders in Europa maakt tweetalig onderwijs sinds de jaren 90 een sterke groei door. In veel landen gaat het om Engels als voertaal, tot 50% van het onderwijsprogramma, soms gegeven door native speakers, soms door speciaal opgeleide taaldocenten, vaak door vakdocenten die zich extra hebben bekwaamd in de tweede taal. Meestal gaat het om voortgezet onderwijs, soms ook om basisonderwijs. In een aantal gevallen is er sprake van drietalig onderwijs, in de regionale taal, de landstaal en een vreemde taal. De Eurydice-onderzoeken in opdracht van de Raad van Europa uit 2006 en 2012 laten de groei en verscheidenheid van het tweetalig onderwijs in Europa zien.

Content and Language Integrated Learning

De didactiek waarop het tweetalig onderwijs (tto) gebaseerd is, heet CLIL: *Content and Language Integrated Learning*.

*“Content and Language Integrated Learning is a dual-focused educational approach in which an **additional** language is used for the learning and teaching of both content and language. That is, in the teaching and learning process, there is a focus not only on content, and not only on language. Each is interwoven, even if the emphasis is greater on one or the other at a given time.”* (Coyle, Hood en Marsh, 2010: 1).

Het gaat dus om het gebruik van een andere taal dan de moedertaal, meestal een vreemde taal voor de leerlingen (Engels), soms een regionale taal (Fries) of juist de meerderheidstaal van het land (Nederlands voor anderstalige leerlingen). Essentieel is dat deze taal een nadrukkelijke plek heeft in het onderwijsprogramma: niet alleen als taal om geleerd te worden tijdens de taallessen, maar juist als taal om mee te leren tijdens de vaklessen en op andere momenten in het onderwijs. Dat betekent dat niet alleen taaldocenten een taak hebben in de taalontwikkeling van de leerlingen, maar ook de vakdocenten. Door in andere vakken intensief bezig te zijn met de taal van het vak, via lezen, luisteren, spreken en schrijven, hebben leerlingen meer gelegenheid om de tweede taal te leren.

Als het goed is, heeft CLIL dus niet alleen een positief effect op de taalontwikkeling van de leerlingen, maar ook op hun vakontwikkeling: ze ontwikkelen de taal van het vak, en de taal van het *leren*. Vaak duiden we dit aan met de vier C's: via Communicatie werk je aan Content; dat is positief voor de Cognitie; en tegelijk ontwikkelen leerlingen via taal ook hun Cultureel bewustzijn:

- Communicatie: taal leren door hem te gebruiken;
- Content: taal bij het leren van vakinhouden;
- Cognitie: taal voor leer- en denkprocessen;
- Cultuur: ontwikkelen van begrip van de eigen cultuur door contact met andere culturen.

De ontwikkeling van deze 4 C's kan effectief plaatsvinden in onderwijsvormen waar:

- leren plaatsvindt in interactie in een communica-

tieve context;

- de benodigde taalvaardigheden en -kennis daarvoor en daardoor ontwikkeld worden;
- sprake is van ontwikkeling van kennis, vaardigheden en begrip van inhoud;
- leerlingen cognitief uitgedaagd worden;
- aandacht is voor de eigen cultuur en die van anderen waarin leren en communicatie plaatsvinden (zie Coyle, 2007).

Heeft CLIL alleen betrekking op tweetalig onderwijs? Nee, zeker niet: uit het taalgericht vakonderwijs (Elbers, 2012; Hajer & Meestringa, 2009) weten we dat het effectief is voor het leerproces om leerlingen bewust te maken van de taal van het vak en de taal van het leren. Een taalbewuste en taalontwikkende vakdocent kan juist in de context van zijn vak verbindingen leggen tussen vak en taal, tussen inhoud en vorm, tussen content, cognitie en communicatie. Dat is niet alleen relevant bij anderstalige of taalzwakke leerlingen, maar bij alle leerlingen. In ieder vak en iedere schoolopleiding maakt een leerling immers een taalontwikkeling door. Bij geschiedenis leer je nieuwe begrippen, zoals 'feodaal systeem' of 'liberalisme', en leer je hoe je een interpretatie van historische bronnen formuleert. Bij scheikunde leer je de kenmerken van het begrip 'chemische reactie', en leer je hoe je in een labjournaal een experiment beschrijft en daar conclusies bij formuleert. Je leert dus 'de taal van een historicus' of 'de taal van een chemicus'. En dat gaat ook door in het hoger onderwijs, bij studenten in het hbo of aan de universiteit.

Meertaligheid

Nederland is een meertalig land met een grote verscheidenheid aan culturen. In het onderwijs wordt een verscheidenheid aan talen geleerd en gebruikt, door leerlingen uit een verscheidenheid van thuishalen, streektaalen en culturen: Nederlands als schooltaal en als vak, Fries, vreemde talen. Zelden maar worden de meertalige achtergronden van leerlingen in het onderwijs gewaardeerd en benut. Zelden maar worden verschillen en overeenkomsten benoemd en gebruikt tussen de talen en culturen van de leerlingen. En zelden maar wordt bij Nederlands en de vreemde talen onderling gewerkt aan de ontwikkeling van taalvermogen, taalbeschouwing en intercultureel bewustzijn, en aan het gebruik daarvan bij andere vakken.

Naast aandacht voor taal in het onderwijsprogramma, heeft ook de aandacht voor de talige achtergronden van leerlingen meerwaarde voor het onderwijzen en leren. De meerderheid van onze klassen zijn meertalig: in vrijwel alle klassen zitten leerlingen met verschillende talige achtergronden. Naast het Nederlands beheersen zij andere thuishalen. En ze zijn in contact met verschillende talen, binnen en buiten school. Ze zijn gewend om te switchen tussen talen. Ze voelen aan dat je in iedere taal betekenis net op een andere manier overbrengt. Ze ervaren dat taal onderdeel is van hun identiteit en cultuur. Door hun meertaligheid zijn ze in het voordeel bij het leren van vreemde talen op school. Toch doen we daar maar weinig mee in de les: de thuishalen van de leerlingen worden in veel geval-

len genegeerd, relaties tussen talen worden nauwelijks gelegd, en van de taalleerervaringen van leerlingen wordt nauwelijks gebruikgemaakt. Het European Centre of Modern Languages (www.ecml.at) stimuleert projecten die meertaligheid in het onderwijs als meerwaarde in plaats van als struikelblok benaderen, onder meer via het project FREPA: Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures (Candelier e.a., 2012). Via dit project leren docenten om de thuistalen van hun leerlingen te waarderen, en om hun meertalige vaardigheden in het onderwijs te benutten.

Leren fietsen

Het leren van een tweede taal is misschien wel als leren fietsen, nadat je hebt leren lopen als 'eerste taal'. Je leert het door oefenen en met ondersteuning, maar op gegeven moment kun je het zonder de hand van je vader en zonder zijwieltjes. En als je uiteindelijk de bergen in wilt, zijn die zijwieltjes ook helemaal niet meer handig. Leerlingen moeten straks ook de bergen op kunnen: het gebruik van de taal op de hellingen van de andere vakken. Dat hoeft niet zo snel als een prof, en ook niet met hetzelfde materiaal. Maar beter materiaal, kleding en voeding helpen wel een beetje. Training is belangrijk, ook spinning in de sportschool (de taallessen) tijdens de wintermaanden. Wie alleen maar op een spinningfiets heeft gezeten, komt door zijn goede conditie misschien wel boven. Maar een gevarieerde training (in de vaklessen) levert waarschijnlijk meer op, en geeft je ook tijdens de trainingsperiode al veel meer fietsplezier, of dat nou in de polder is of in de heuvels. In een peletonnetje gaat dat nog eens extra hard. De docent als trainer geeft soms aanmoediging van de kant, neemt soms de kop over om de fietsers uit de wind te zetten en geeft soms een duwtje in de rug. Maar uiteindelijk 'taal' je niet meer naar je trainer, maar wil je zelf je bestemming bereiken. En vooral: kunnen genieten van het landschap en de wind in je oren.

Dit artikel is mede gebaseerd op de oratie *Taal om te leren* (2013) en de lectorale rede *TalenTalent* (2014).

Literatuur

Candelier, M., Camilleri-Grima, A., Castellotti, V., de Pietro, J.F., Lorincz, I., Meissner, F.J., Noguerol, A., & Schroeder-Sura, A. (2012). *FREPA; a framework of reference for pluralistic approaches to languages and cultures*. Com-

petences and resources. Graz, Austria: ECML/Council of Europe.

Coyle, D. (2007). Content and language integrated learning: Towards a connected research agenda for CLIL pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10 (5), 543-562.

Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL; Content and language integrated learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Elbers, E. (2012). *Iedere les een taallessen? Taalvaardigheid en vakonderwijs in het (v)mbo. De stand van zaken in theorie en onderzoek*. Utrecht & Den Haag: Universiteit Utrecht & PROO.

Europees Platform (2012). *Standaard tweetalig onderwijs Engels - havo/vwo*. Haarlem: Europees Platform. www.europeesplatform.nl/tto.

Eurydice (2006). *Content and Language Integrated Learning (CLIL) at school in Europe*. Brussels: European Commission - Directorate-General for Education and Culture.

Eurydice (2012). *Key data on teaching languages at school in Europe – 2012*. Brussels: European Commission - Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

de Graaff, R. (2013). *Taal om te leren: Didactiek en opbrengsten van tweetalig onderwijs*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

de Graaff, R. (2014). *TalenTalent*. Amsterdam/Den Haag: Hogeschool Inholland, lectorale rede.

Hajer, M., & Meestringa, T. (2009). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Prof. dr. Rick de Graaff is hoogleraar *Tweetalig Onderwijs* aan de Universiteit Utrecht, en lector *Taaldidactiek* aan de Hogeschool Inholland. Hij doet onderzoek naar de didactiek en opbrengsten van tweetalig onderwijs en andere vormen van vakoverstijgend taalonderwijs. Hij geeft onderwijs en begeleidt afstudeeronderzoek in de lerarenopleiding talen. Als lector coördineert hij onderzoek naar de taalontwikkeling van studenten in het hoger onderwijs. De leerstoel *Tweetalig Onderwijs* werkt samen met EP-Nuffic in het landelijk Netwerk TTO.